

รักแผ่นดิน ปลูกป่า ปลูกคน

“น่าน” ความงามท่ามกลางวิกฤติ

“น่าน” พื้นที่ซึ่งมีความสำคัญยิ่งในเชิงภูมิศาสตร์ เพราะเป็นต้นน้ำน่าน หัวใจสำคัญของระบบน้ำในประเทศไทย (ร้อยละ ๔๕ ของแม่น้ำเจ้าพระยา) แต่ “น่าน” ต้องเผชิญกับปัญหาการรุกร้างรุนแรงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมต่อเนื่องมานานหลายปี จากการที่ป่าต้นน้ำน่านถูกบุกรุกทำลาย ในอัตราสูงมากจนน่าตกใจ

ช่วงปี ๒๕๔๘-๒๕๕๒ พื้นที่ป่าไม้ในน่านถูกแผ้วถางเผาทำลายเพื่อการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว อย่างข้าวโพด เพิ่มขึ้นถึง ๓ เท่าตัว กล่าวคือ จาก ๓ แสนไร่ เป็น ๙ แสนไร่ ภายในเวลาเพียง ๔ ปี ทำให้ “น่าน” เป็นจังหวัดที่ปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับ ๑ ของภาคเหนือ และเป็นที่มาของอากาศเสียเพราะหมอกควันจากการเผาเตรียมพื้นที่การเกษตร ดินเสื่อมด้วยสารตกค้างจากการใช้เคมี การเกษตรเข้มข้น น้ำปนเปื้อนสารเคมี และเต็มไปด้วยตะกอนจากการชะหน้าดิน ร้อยละ ๗๕ ของชาวอำเภอสองแคว สุขภาพเสื่อมโทรม ด้วยสารพิษในเลือดสูงกว่าระดับปกติธรรมดาถึง ๕ เท่า และแนวลุ่มน้ำเกิดอุทกภัยรุนแรงซ้ำซาก

พื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดน่าน ๗,๑๗๐,๐๔๕ ไร่ หรือ ๑๑,๔๗๒.๐๗ ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าไม้และภูเขาเหลือเพียง ๓,๔๓๗,๕๐๐ ไร่ หรือร้อยละ ๔๗.๙๔

จากที่เคยมากกว่าร้อยละ ๗๐ ขณะที่ ๒,๘๑๓,๙๘๐ ไร่ หรือร้อยละ ๓๙.๒๔ กลายเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม พื้นที่ทำการเกษตรที่มีน้อยนิดเพียง ๘๗๖,๐๔๓ ไร่ หรือร้อยละ ๑๒.๒๒ ทำให้ชาวนานต้องซื้ออาหารจากภายนอกถึงปีละ ๑,๖๘๙ ล้านบาท

ปัญหาที่สั่งสมเหล่านี้ ทำให้คนน่านมีรายจ่ายสูงกว่ารายรับ และมีหนี้สินสูงถึง ๑๒๗,๕๒๔ บาทต่อครัวเรือน ทำให้น่านเป็นจังหวัดที่มีภาวะความยากจนสูง รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากร ต่ำเป็นลำดับที่ ๓ ของประเทศ และสัดส่วนคนจนสูงถึงร้อยละ ๒๐ ของประชากรในจังหวัด นับเป็นลำดับที่ ๒ ของภาคเหนือ และเป็นลำดับที่ ๓ ของทั้งประเทศ

“ปิดทองหลังพระฯ” ณ ต้นน้ำน่าน

ด้วยเหตุทั้งหมด เมื่อมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ ริเริ่มแปรแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตามพระราชดำริ มาสู่การปฏิบัติ จึงพิจารณาเลือกจังหวัดน่าน เป็นพื้นที่นำร่องโครงการบูรณาการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่านร่วมกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ โดยเริ่มปฏิบัติการในพื้นที่ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๕๒ เป็นต้นมา

เริ่มต้นในพื้นที่นำร่องขนาดเล็ก ๓ หมู่บ้าน ในตำบลยอด อำเภอสองแคว ๓ หมู่บ้าน ในตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา และ ๑๕ หมู่บ้าน ในตำบลขุนน่าน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ การดำเนินงานปิดทองหลังพระฯ คือ ส่งเสริมให้ชุมชนลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้จากการปลูกพืชอาหาร ปศุสัตว์และประมงให้เพียงพอต่อความต้องการทั้งของตนเองและทั้งจังหวัดน่านได้ตลอดปี โดยองค์ความรู้จากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “ลดการใช้พื้นที่ป่า ปลูกรักษาบันได” ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มาขยายผลในพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภค ควบคู่กับการลดพื้นที่แผ้วถางป่าเพื่อปลูกข้าวไร่

พร้อมกับพัฒนาต้นแบบการถ่ายทอดความรู้อื่นๆ ควบคู่กันไป เช่น พัฒนาและบริหารจัดการแหล่งน้ำ ปรับปรุงปัจจัยการผลิตพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ดินและเมล็ดพันธุ์ โดยก่อสร้างระบบกระจายน้ำเข้าสู่แปลงเกษตร รวมทั้งฝายต้นน้ำ ฝายชะลอน้ำ จัดหาแหล่งน้ำใหม่ เสริมสร้างความรู้ด้านการเพาะปลูก ก่อตั้งกองทุนปุ๋ย กองทุนเมล็ดพันธุ์พืช กองทุนยารักษาสัตว์และกองทุนอาหารสัตว์ ส่งเสริมการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการพัฒนาคน ถ่ายทอดความรู้ ปลูกฝังความคิดและค่านิยมของการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆ เรียนรู้ นำไปปรับใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเองต่อไป

เพียงช่วงปีแรก แนวทางและวิธีการของปิดทองหลังพระฯ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้นแบบพ้นจากการกู้ยืมกู้ยืม มีอาหารกินพอเพียงตลอดปี ด้วยผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นเป็น ๕๐-๕๕ ตัน/ไร่ การปลูกพืชหลังนา เช่น ผักกาดเขียวปลี ผักกาดขาว ข้าวโพด พริก พืชผักสวนครัว มีหมู ไก่ ปลาไว้บริโภค ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง เช่น ที่บ้านยอด ตำบลยอด อำเภอสองแคว ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจาก ๒.๒๗ ล้านบาท เป็น ๑๑.๓๒ ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นถึง ๙.๐๕ ล้านบาท ขณะที่รายจ่ายลดลง ๑.๓๐ ล้านบาท หลายคนสามารถชำระหนี้ที่มีอยู่ได้ทั้งหมดชาวบ้านผาหลัก มีรายได้เพิ่มขึ้นจาก ๖.๗๓ ล้านบาท เป็น ๑๕.๐๒ ล้านบาท เพิ่มขึ้นมากกว่าเท่าตัว คือ ๘.๒๙ ล้านบาท ส่วนที่บ้านน้ำเกาะ ชาวบ้านก็มีรายได้เพิ่มขึ้น ๔.๐๔ ล้านบาท จาก ๓.๔๑ ล้านบาท เป็น ๗.๔๕ ล้านบาท

แนวทางปิดทองหลังพระฯ ยังนำมาซึ่งการรับรู้และความเข้าใจที่ดี ทำให้ในวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ ประชาชนจังหวัดน่านทุกภาคส่วน ได้ร่วมกันประกาศเจตนารมณ์ “วาระน่าน-โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน” เพื่อเตรียมความพร้อม เตรียมคน เตรียมแผนงาน เตรียมงบประมาณ และสรรพกำลัง สืบสานและขยายผลงานพัฒนาจากพื้นที่ ๓ อำเภอ สู่มณฑล ขยายผลอีก ๑๒ อำเภอ ครอบคลุมทั่วทั้งจังหวัด

“ปลูกป่าสร้างคน” ถวายอย่างสู่ความยั่งยืน

หลังจาก ๔ ปีของการ “ปลูกคน” ด้วยการทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและได้รับประโยชน์จากป่า ก็ถึงเวลาของการ “ปลูกป่า” ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายในกระบวนการพัฒนา “อยู่รอด-พอเพียงและยั่งยืน” ตามแนวทางของปิดทองหลังพระฯ

การปลูกป่าที่เริ่มจากการปลูกคน ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามมาด้วยวิธีปลูกป่าตามศาสตร์ของพระราชภา คือ “ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” “การปลูกไม้โตช้าและไม้โตเร็ว” และ “การปลูกป่าแบบไม่ปลูก” ร่วมกับศาสตร์ของพระราชินีคือ “ปลูกป่าเสริมธรรมชาติ” และการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยแก้ปัญหาทั้งลุ่มน้ำเป็นหลัก ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ดำเนินการ “ปลูกป่า” อย่างเข้มข้นในพื้นที่โครงการปิดทองหลังพระฯ จังหวัดน่าน ภายใต้แผนงานที่จะดำเนินการระหว่างปี ๒๕๕๖-๒๕๖๐ ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการปลูกป่าของมูลนิธิฯ ตั้งแต่โครงการพัฒนาถอยตุงฯ โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ตำบลเทอดไทย และโครงการศึกษาและพัฒนาการปลูกขาน้ำมันและพืชน้ำมันอื่นๆ บ้านปุนะ ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่งพบว่า อัตราส่วนป่าอนุรักษ์ ร้อยละ ๖๐ ป่าใช้สอย ร้อยละ ๔ ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ ๒๐ พื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ร้อยละ ๑๒ คือ อัตราส่วนที่เหมาะสม ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น โครงการปลูกป่าฯ จังหวัดน่าน ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ ๒๕๐,๐๐๐ ไร่ จึงได้กำหนดพื้นที่การปลูกและดูแลป่า แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ ๑๕๐,๐๐๐ ไร่ ใช้วิธีปลูกป่าแบบปลูกเสริมด้วยไม้โตช้าและไม้โตเร็ว บนพื้นที่ ๔๒,๘๙๔ ไร่ และปลูกป่าแบบไม่ปลูกในพื้นที่ที่เหลือ พันธุ์ไม้ที่จะปลูกในโครงการฯ ได้แก่ ประดู่ป่า พระเจ้าห้าพระองค์ พะยอม มะค่าโมง และยางนา เป็นต้น อีกส่วนคือป่าใช้สอย ๒๐,๐๐๐ ไร่ จะส่งเสริมให้มีการปลูกป่าเพิ่มอีก ๑๗,๗๑๗ ไร่ จากพื้นที่ป่าใช้สอยที่มีอยู่แล้วบางส่วน พันธุ์ไม้ที่จะปลูก ได้แก่ โพบาย ขี้เหล็ก มะกอก เหมือดโลด และเสี้ยวดอกขาว ส่วนป่าเศรษฐกิจ ๕๐,๐๐๐ ไร่ จะเน้นพันธุ์ไม้ที่มีผลผลิตซึ่งสามารถสร้างรายได้สูง เช่น มะม่วงหิมพานต์ ไข่ หวาย และจามจุรี

มีการสร้างโรงเรียนเพาะกล้าที่อำเภอปัว เป็นสถานที่เพาะเมล็ดพันธุ์ไม้ให้ได้นักกล้าขนาดตามต้องการ ก่อนส่งไปยังโรงเรียนเพาะกล้าที่อำเภอท่าวังผา อำเภอสองแคว และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับนำกล้าลงถุง และดูแลรักษากล้าให้มีคุณภาพพร้อมที่จะนำลงปลูกในแปลงป่าต่อไป

มูลนิธิฯ ได้ทำการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ไม้ในท้องถิ่นมาเพาะเป็นกล้าไม้ โดยมีเป้าหมายที่จะเพาะกล้าไม้ ๑๐๗ ชนิด ๑๑ ล้านกล้า เพื่อใช้ในการปลูกป่าอนุรักษ์ ๔๔ ต้นต่อไร่ ทั้งไม้โตช้าและไม้โตเร็ว ป่าเศรษฐกิจ ๑๖๔ ต้นต่อไร่และป่าใช้สอย ๒๒ ต้นต่อไร่

การเพาะกล้า ๕ ล้านกล้าในปีแรก ค่อยๆ เก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ไม้ทั้งหมดของจังหวัดน่านที่มีอยู่ในแต่ละฤดูกาล ทั้งไม้โตเร็ว ไม้โตช้า และทำการบันทึกด้วยจีพีเอสทั้งหมด เพื่อให้รู้ถิ่นฐานของไม้ชนิดนั้นๆ เมื่อเพาะที่โรงเพาะกล้า อำเภอปัวแล้ว จึงนำกลับไปปลูกในพื้นที่เดิมเพื่อรักษาพันธุ์ไม้เดิมและระบบนิเวศ

ส่วนการปลูกป่านั้นกำหนดให้มีการปลูกป่าในพื้นที่บ้านยอด ๒๒,๘๐๐ ไร่ บ้านน้ำปาก ๑๔,๗๐๐ ไร่ และตำบลขุนน่าน จะทำการปลูกป่า ๗๓,๑๐๐ ไร่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ป่าถูกทำลายมากที่สุด อีกทั้งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำข้างบน

“ป่าอนุรักษ์” เพื่อฟื้นธรรมชาติ

ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้สกัดบทเรียนเป็นหลักการปลูกป่าอนุรักษ์ต้นน้ำไว้ ๓ ประการ คือ ทำให้ป่าใหม่มีสภาพใกล้เคียงธรรมชาติเดิมมากที่สุด การปลูกป่าแบบไม่ต้องปลูก หรือปล่อยให้ธรรมชาติฟื้นฟูตัวเองจะได้ผลเร็วที่สุดและดีที่สุด คือ ความหลากหลายและความสมบูรณ์ทางชีวภาพกลับมาสมบูรณ์ที่สุด เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยใช้แรงงานชุมชนดำเนินการ ตั้งแต่การเพาะกล้าไปจนถึงการปลูกและดูแลรักษาจนต้นกล้าแข็งแรง เพื่อเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้ในชุมชน รวมทั้งยังเป็นการสร้างทักษะในการปลูกป่าให้กับชาวบ้านด้วย

การดูแลรักษาป่าอนุรักษ์ต้นน้ำในระยะแรก ที่ชาวบ้านยังไม่ได้รับรายได้จากป่าเศรษฐกิจหรือกิจกรรมส่งเสริมอาชีพอื่น ใช้การจ้างดูแลป่าเพื่อไม่ให้ชาวบ้านกลับไปบุกรุกป่า จนกว่าชาวบ้านจะมีรายได้จากป่าเศรษฐกิจและกิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ในระยะต่อมา

“ป่าเศรษฐกิจ” เพื่อการดำรงชีวิต

การปลูกป่าใช้สอยและป่าเศรษฐกิจเพื่อให้ได้ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ดี ความโดดเด่นของป่าเศรษฐกิจอยู่ตรงที่ไม่ต้องใช้พื้นที่หรือจำนวนต้นไม้ปลูกมาก สามารถปลูกแซมในป่าได้แต่สร้างอาชีพและรายได้สูงให้ชุมชนได้ในระยะยาว เพราะผลผลิตมีศักยภาพที่จะแปรรูปเพิ่มมูลค่าได้ต่อเนื่อง ทำให้ป่าส่วนมากไม่ถูกทำลาย อีกทั้งทำให้เกิดการต่อยอดทักษะความรู้ให้คนจำนวนมากจากงานที่เกิดขึ้น

หลักการในการคัดเลือกพืชที่จะส่งเสริมให้ปลูกเป็นป่าเศรษฐกิจ คือ **ปลูกได้จริง** เน้นพื้นฟูพืชพื้นถิ่นก่อน **สร้างรายได้ที่มั่นคงจริง** ผลผลิตมีมูลค่าทางตลาดปานกลางถึงสูง และมีตลาดรองรับที่แน่นอน **สร้างงานได้จริง** มีศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมการสร้างงานสร้างรายได้ต่อเนื่อง เช่น การแปรรูป การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ฯลฯ **ชาวบ้านอยากได้จริง** เป็นความต้องการหรือเห็นชอบของชาวบ้าน **คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม** นอกจากตอบคำถามว่า ปลูกแล้ว ชาวบ้านได้อะไรแล้ว ยังตอบได้ว่าสิ่งแวดล้อมได้อะไรหรือจะมีผลกระทบอย่างไรอีกด้วย

“ป่าใช้สอย” เพื่อประโยชน์ชุมชน

หลักการสำคัญในการปลูกป่าใช้สอย คือ ยึดความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก จึงมีการสำรวจว่าชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์จากไม้ชนิดใดบ้าง ทั้งไม้สำหรับบริโภค และไม้ใช้สอย เช่น ไม้สำหรับทำบ้าน เครื่องจักสาน และสอบถามชาวบ้านว่าต้องการจะปลูกชนิดใด เพื่อกำหนดพันธุ์ไม้ที่จะปลูกเสริมโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เพื่อให้ป่าที่เกิดขึ้นตอบสนองความต้องการที่แท้จริง และต้องมีการตกลงกำหนดกฎกติกาในการเก็บกินเก็บใช้ภายในชุมชนด้วย

ปลูกคน เพื่อปลูกป่า

หัวใจของความสำเร็จในการปลูกป่า ที่ปิดทองหลังพระฯ และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เชื่อมั่น คือ **“คน”** ที่จะเป็แรงขับเคลื่อนสู่เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นสำรวจสภาพป่าไม้มารวมทั้งพันธุ์ไม้ นอกจากจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกแล้ว ยังทำให้ชาวบ้านเห็นข้อมูลจริง ตระหนักและเข้าใจพื้นที่ต้นทุนทรัพยากรของตน วัตถุประสงค์โครงการฯ รวมทั้งศักยภาพ โอกาส ทางเลือกและข้อจำกัดของชุมชน

เพื่อให้เกิดความยั่งยืนจึงส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเพาะกล้าไม้จนถึงการสนับสนุนให้ชุมชนในพื้นที่จัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่า และจัดทำกฎระเบียบชุมชนว่าด้วยการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย เพื่อให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ สามารถบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ผลของการ **“ปลูกป่านาน ปลูกคนนาน”** ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จนถึงปัจจุบัน ยังประโยชน์ให้ชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ ทั้ง ๓ อำเภอ ต้นน้ำนาน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้รับการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีศักดิ์ศรีในการพึ่งพาตนเอง และที่สำคัญคือ กลับสู่วิถีสมดุลแห่งธรรมชาติที่คนและป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้

ดังเป้าหมายที่ทำหยาต่อไปคือ โครงการ **“ปลูกป่านาน”** เพื่อต่อยอดการที่คนจะอยู่ร่วมกับป่าและป่าอยู่ร่วมกับคนได้อย่างยั่งยืน

การก้าวสู่ป่าที่เขียวชอุ่ม

ประเภท ป่า	เป้าหมาย ปี ๒๕๕๖-๒๕๖๐	ผลการดำเนินงาน				คิดเป็นร้อยละ ของเป้าหมาย
		อ.ท่าวังผา	อ.สองแคว	อ.เฉลิมพระเกียรติ	รวม	
อนุรักษ์	๔๒,๘๙๔	๒,๙๙๐	๒,๐๙๘	๑๕,๑๐๕	๒๐,๑๙๓	๔๗.๐๘%
ใช้สอย	๑๗,๙๑๙	๑,๙๐๔	๓,๔๔๐	๙,๙๘๓	๑๔,๙๒๗	๘๔.๒๕%
เศรษฐกิจ	๕๐,๐๐๐	๑,๓๐๗	๙๐๘	๓,๘๙๕	๖,๑๑๐	๑๒.๒๒%
รวม	๑๑๐,๖๑๓	๖,๐๐๑	๖,๔๔๖	๒๘,๙๘๓	๔๑,๒๓๐	๓๗.๒๗%

ความไม่เพียงพอของจรรยาบรรณแห่งทุก

งานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
โครงการ “รักษ์ป่าผ่าน

ยากจน

อันดับ 3 ของประเทศ

ป่าเสื่อมโทรม

ร้อยละ 53.2
ของพื้นที่ป่าทั้งหมด

หนี้สิน

สูงถึง 127,524 บาท
ต่อครัวเรือน

เลือดเป็นพิษ

เฉพาะอ.สองแคว
ร้อยละ 75 มีสารพิษ
สูงกว่าปกติ 5 เท่า

ผลิตอาหาร ได้ไม่เพียงพอ

นำเข้าอาหารจาก
จังหวัดใกล้เคียงปีละ
1,689 ล้านบาท

ป่าไม้ถูก บุกรุกทำลาย

ป่าถูกทำลายในเวลาเพียง
4 ปี ถึง 3 เท่าตัว

ดินเป็นพิษ

จากสารเคมีที่ซึมลงไปในดิน

4 ปีของการดำเนินงานพัฒนาตามแนวพระราชดำริ - ชาวนาน้อยรอด และพอเพียง

เพียง 5 ปี ชุมชนในพื้นที่ปิดทองหลังพระฯ ก้าวผ่านขั้นตอน “อยู่รอด” คือมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค ลดการพึ่งพิงอาหารจากภายนอก และ “พอเพียง” มีรายได้เพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง สามารถชำระหนี้สินได้ บางส่วนและมีเงินออม

จากนี้ไป กระบวนการพัฒนาจังหวัดน่าน จะก้าวสู่ขั้นตอน “ความยั่งยืน”

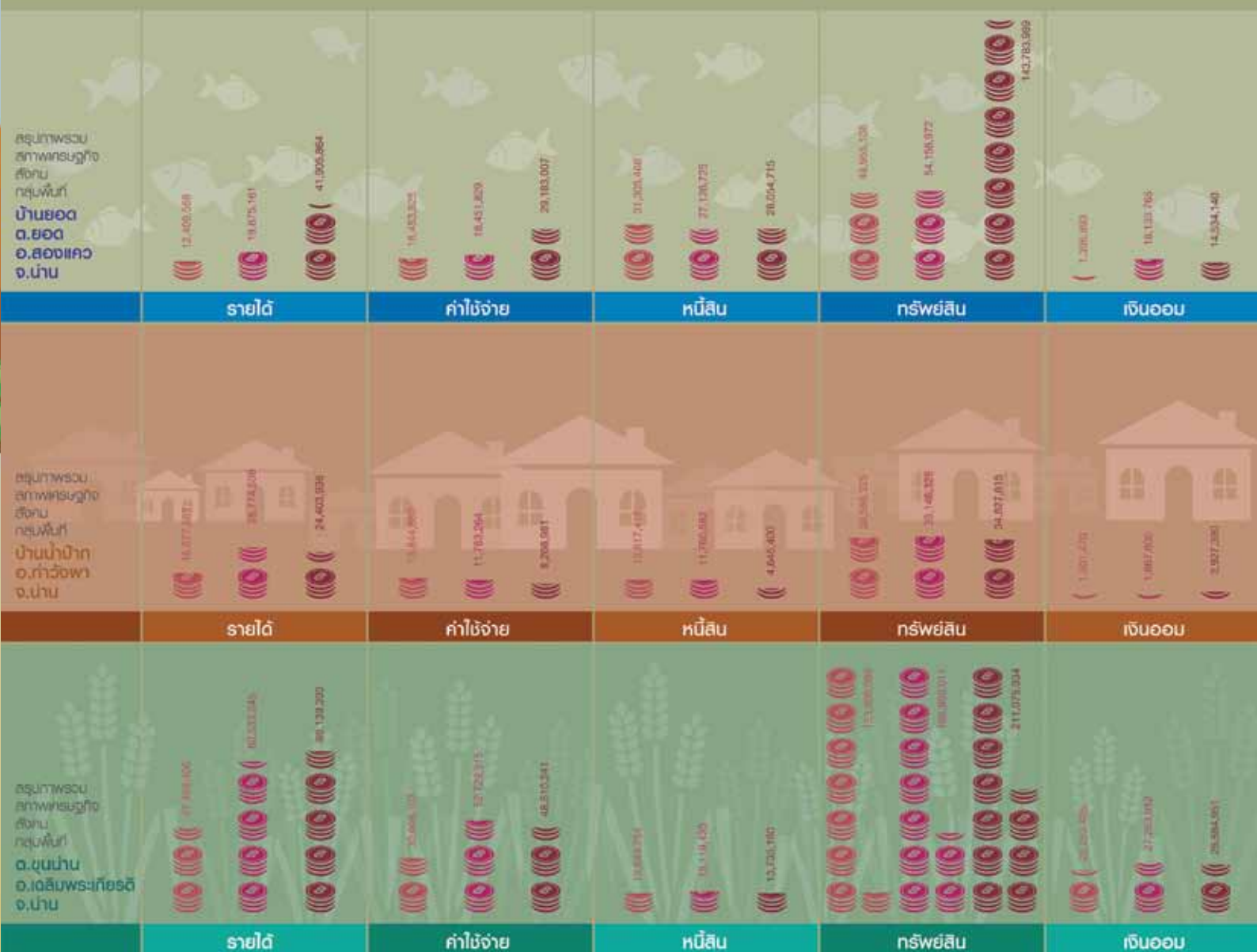
พ.ศ.2552

พ.ศ.2553

พ.ศ.2554

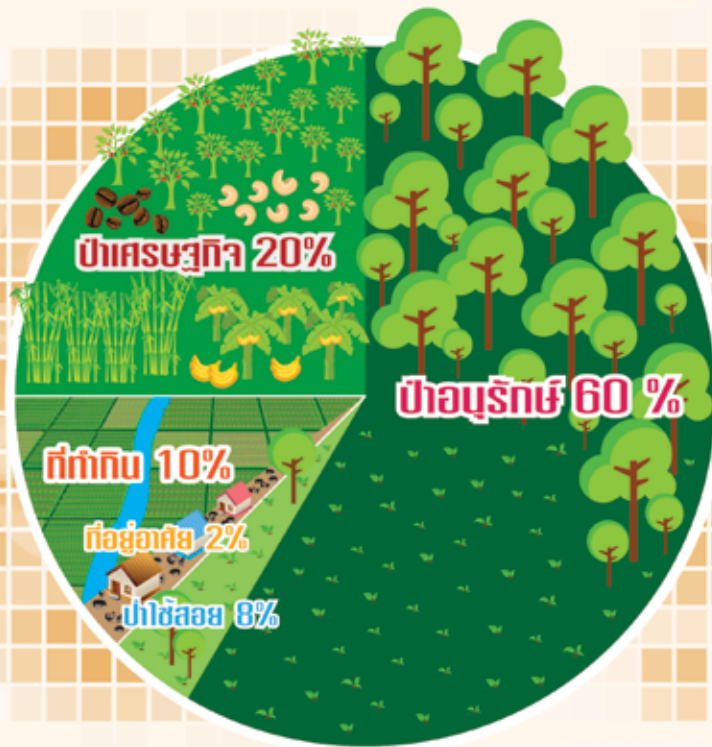

ล้านค่าต่อหน่วย
20 ล้านบาท

“ดอยตุงโมเดล”

คือ การบริหารจัดการ การใช้ประโยชน์
พื้นที่ลุ่มน้ำอย่างสมดุล ด้วยเงื่อนไขให้คนและป่าอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพา
และยั่งยืน เกิดจากการประยุกต์ประสบการณ์และความรู้จากโครงการ
พัฒนาต่างๆ ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการปลูกป่า
และยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนไปพร้อมกัน ตามแนวพระราชดำริ
“ปลูกป่า ปลูกคน” ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
“ดอยตุงโมเดล” บริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างสมดุล ดังนี้

ป่าอนุรักษ์

พื้นที่ป่าที่ไม่มีเงื่อนไขข้อยกเว้น ไม่ถูกเผา และไม่มีการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช
เป็นเวลานาน ใช้วิธี “ปลูกป่าแบบไม่ปลูก” โดยอาศัยกฎระเบียบชุมชนควบคุม
ไม่ให้คนหรือสัตว์เข้าไปรบกวนการฟื้นตัวของป่าตามธรรมชาติ

พื้นที่ป่าที่ไม่มีเงื่อนไขข้อยกเว้นหรือข้อยกเว้นเล็กน้อย ถูกเผา และมีการใช้สารเคมีกำจัด
วัชพืชเป็นเวลานาน ใช้วิธี “ปลูกป่าแบบปลูกเสริม” โดยใช้ “ไม้โตช้าและไม่โตเร็ว”
ที่เป็นไม้พื้นถิ่นของพื้นที่นั้นๆ

ป่าเศรษฐกิจ

ปรับพื้นที่ไร่หมุนเวียน (ที่ทำกิน) เป็นป่าเศรษฐกิจ โดยชาวบ้านเป็นเจ้าของ
เศรษฐกิจสร้างรายได้ในระยะยาว และมีศักยภาพในการเพิ่มมูลค่าสูง เช่น ไข่ ถั่ว
หวาน มะม่วงหิมพานต์ กาแฟ ฯลฯ

ป่าใช้สอย

พื้นที่ที่ชุมชนช่วยกันรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันอยู่เดิม หรือปลูกเสริม ตาม
เงื่อนไขกฎระเบียบของชุมชน เช่น เป็นพื้นที่แหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคหรือการเกษตร
และนำผลผลิตจากป่าไปใช้หรือบริโภค

การประยุกต์ใช้ “ดอยตุงโมเดล”

1 สร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ และสอบถามความต้องการของชุมชน

กรณีพื้นที่โครงการฯ จังหวัดน่าน 3 อำเภอ 250,000 ไร่

เส้นแบ่งพื้นที่
ลำน้ำ

ด.ดาสุน
และ
ด.ศรีภูมิ
อ.ท่าวังผา

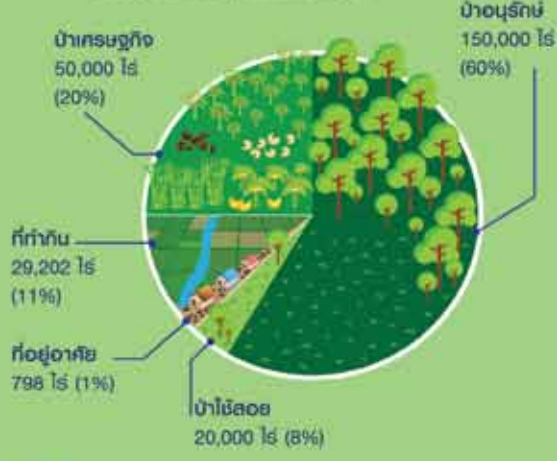

2

กำหนดขอบเขตลุ่มน้ำของพื้นที่โครงการฯ ระบุพื้นที่หมู่บ้านตามเขตการปกครอง และสำรวจแหล่งน้ำหรือลำห้วยในพื้นที่

3 ประเมินการใช้ประโยชน์พื้นที่ประเภทต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมดตามอัตราส่วน “ดอยตุงโมเดล”

ดอยตุงโมเดล ประยุกต์ตามพื้นที่ลุ่มน้ำ

4

เดินสำรวจพื้นที่ทำกินร่วมกับชุมชน ด้วย GPS และกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ต่างๆ ร่วมกับชุมชน ท้องที่ ท้องถิ่น และภาครัฐ พร้อมจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์พื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด

ตัวอย่างบ้านไร่พัฒนาตำบลขุนน้ำ อำเภอเวียงสา

5

สร้างความเข้าใจและพัฒนาคุณภาพชีวิต “ปลูกคน” เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตัวเองได้ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และลดหนี้สิน

พัฒนาระบบน้ำด้วยฝาย บ่อพวง และระบบส่งน้ำโดยประชาอาสา

ทำเขื่อนดินบ่อน้ำประปาชุมชน และพัฒนาการผลิต

กองทุนยา เวชภัณฑ์ และอาหารสัตว์ชุมชน

6 ชุมชนร่วมกันเดินสำรวจขอบเขตป่าไร่สอย และกำหนดชนิดพืชสำหรับปลูกเสริม เพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคตร่วมกัน

“ตรงนี้แหละ”

“ตรงนั้นสิ! เราใช้ประจำอยู่แล้ว”

“ตกลง !!”

รวมทั้งตั้งคณะกรรมการป่าและกฎระเบียบการบริหารจัดการป่า ทั้งในส่วนการใช้ประโยชน์ และการดูแลรักษา เช่น มาตรการระงับไฟป่า การจัดทำแนวกันไฟ

7

ส่วนพื้นที่ที่เหลือในบริเวณลุ่มน้ำนั้นกำหนดเป็นป่าอนุรักษ์ทั้งหมด โดยชุมชนร่วมกันพิจารณาว่า: “ปลูกป่าแบบไม่ปลูก” หรือ “ปลูกป่าแบบปลูกเสริม” ตามสภาพจริงในปัจจุบัน

ดูเพิ่มเติม !! ดูรายละเอียดกิจกรรม “ปลูกคน” ในเอกสารแนบ ฝึกทำ “บ้าน” ปลูกป่า ปลูกคนแบบครบถ้วนในเอกสารนี้ www.maitahuang.org

8

กำหนดพืชเศรษฐกิจที่มีศักยภาพในการแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ในระยะยาว และให้ชาวบ้านเลือกเพื่อปลูกในพื้นที่ไร่หมุนเวียน (ที่ทำกิน)

9 ติดตามความก้าวหน้าและสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการปลูก การรวมกลุ่ม การแปรรูป และการตลาดอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อย 5 ปี

มูลนิธิปิดทองหลังพระ: สืบสานแนวพระราชดำริ

และ

สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ: สืบสานแนวพระราชดำริ

อาคารสยามมอวอธ ชั้น ๒๒ เลขที่ ๔๕๔ ถนนพหลโยธิน ๑ ปทุมธานี กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๔-๕๐๐๐ โทรสาร ๐-๒๖๒๕-๔๕๔๓

www.pidithong.org

www.facebook.com/pidithong

www.twitter.com/pidithong